Lausuntopyynnön diaarinumero: VN/35202/2023

Lausunto valtionvarainministeriön lausuntopyyntöön, Julkisten hankintojen tuottavuuden ja vaikuttavuuden kansallinen ohjaaminen ja strateginen kehittäminen, VN/35202/2023

1. Miten julkisten hankintojen kansalliset kehittämis- ja neuvontapalvelut toimivat nykyisin?

Keski-Suomen hyvinvointialue pitää julkisten hankintojen kansallista kehittämis- ja neuvontatoimintaa tarpeellisena ja pääosin hyödyllisenä. Hankinta-Suomi-ohjelma on edistänyt hankintayksiköiden välistä yhteistyötä, yhteisten toimintatapojen muodostumista, osaamisen jakamista ja julkisten hankintojen strategisen merkityksen tunnistamista. Erityisen hyödyllisiä ovat olleet yhteiset oppaat, malliasiakirjat, koulutukset, verkostot sekä vastuullisuutta, vaikuttavuutta ja tiedolla johtamista tukevat työkalut. Myös Julkisten hankintojen neuvontayksikön tarjoama hankintajuridinen neuvonta on tärkeä osa kansallista tukikokonaisuutta.

Nykyjärjestelmän keskeisenä vahvuutena on laaja verkostomaisuus. Se mahdollistaa valtion, kuntien, hyvinvointialueiden, yritysten ja asiantuntijaorganisaatioiden osaamisen hyödyntämisen. Kansallinen toiminta on samalla tarjonnut hankintayksiköille foorumeita vertaisoppimiseen ja hyvien käytäntöjen jakamiseen. Tämä on erityisen tärkeää hyvinvointialueille, joiden hankinnat muodostavat laajoja, toiminnan jatkuvuuden, asiakas- ja potilasturvallisuuden sekä huoltovarmuuden kannalta kriittisiä kokonaisuuksia.

Toiminnan keskeiset puutteet liittyvät määräaikaisuuteen, vastuiden hajautumiseen ja palvelujen vaikeaan löydettävyyteen. Kehittämisohjelmien hankeperusteisuus ei varmista oppaiden, työkalujen, tietopalvelujen ja verkostojen pitkäjänteistä ylläpitoa. Myös neuvonnan, koulutuksen, tietotuotannon ja kehittämisen vastuut jakautuvat useille toimijoille, mikä voi johtaa päällekkäiseen työhön ja epäselviin asiakaspolkuihin. *Julkisten hankintojen tuottavuuden ja vaikuttavuuden kansallinen ohjaaminen ja strateginen kehittäminen* -selvityksessä tunnistetaan samat ongelmat: hankeperusteisuus, rahoituksen vakiintumattomuus, vastuiden hajautuminen sekä palvelujen ja ohjauksen pirstaleisuus.

Keski-Suomen hyvinvointialue katsoo, että nykyisen toiminnan vahvuudet tulee säilyttää mutta palvelut on koottava nykyistä selkeämmäksi kokonaisuudeksi. Palvelujen kohderyhmiä, vastuutahoja ja ylläpitovastuita tulee täsmentää, ja kansallisten tuotosten ajantasaisuus on turvattava myös kehittämisohjelmien päättymisen jälkeen.

2. Millaista tukea julkisiin hankintoihin tarvitaan ja lisäksi mitä tulisi kehittää jatkossa?

Julkisten hankintojen kansallisen tuen tulee vastata nykyistä paremmin sekä hankintojen juridisiin että strategisiin, taloudellisiin ja toimialakohtaisiin tarpeisiin. Keski-Suomen hyvinvointialue pitää tärkeimpinä seuraavia kehittämiskohteita:

1. **Käytännönläheinen juridinen neuvonta ja ajantasaiset malliasiakirjat.**
   Hankintalainsäädännön ja muun hankintoihin vaikuttavan kansallisen ja EU-tasoisen sääntelyn muuttuessa tarvitaan nopeasti saatavaa, yhdenmukaista ja maksutonta neuvontaa. Ohjeiden tulee kattaa hankintamenettelyjen lisäksi esimerkiksi tietosuojan, tietoturvan, varautumisen, vastuullisuuden, pakotteiden, huoltovarmuuden ja sopimuskauden aikaisen valvonnan kysymyksiä.

2. **Hankintatiedon ja analytiikan kehittäminen.**
   Hankintayksiköille tulee tarjota vertailukelpoista tietoa hankintamenoista, sopimuksista, tarjousmääristä, kilpailun toteutumisesta, hankintaprosessien kustannuksista sekä hankinnoilla saavutetuista taloudellisista ja muista vaikutuksista. Kansallisen tietovarannon tulee tukea käytännön johtamista eikä ainoastaan tietojen keräämistä. Tietojen määrittelyssä ja raportoinnissa on vältettävä päällekkäistä tiedonkeruuta.

3. **Hyvinvointialueiden toimialakohtainen tuki.**
   Sosiaali- ja terveyspalveluiden, lääkinnällisten laitteiden, hoitotarvikkeiden, lääkkeiden, ICT-ratkaisujen sekä pelastustoimen hankinnat edellyttävät erityisosaamista. Kansallisessa kehittämisessä tulee muodostaa hyvinvointialueille pysyvä yhteistyörakenne, joka tukee yhteisiä toimintamalleja, markkinavuoropuheluja, yhteishankintoja, varautumista ja sopimuskauden aikaista valvontaa. Hyvinvointialueet tulee ottaa mukaan tämän tuen sisällön suunnitteluun.

4. **Vastuullisuuden ja vaikuttavuuden toimeenpanotuki.**
   Hankintayksiköt tarvitsevat yhteisiä kriteereitä, sopimusehtoja, todentamismenetelmiä ja auditointimalleja. Keski-Suomen hyvinvointialue on tunnistanut erityisesti hankintayksiköiden yhteistyön, tiedonvaihdon sekä yhteisten kansallisten toimintamallien tarpeen sosiaalisen vastuun edistämisessä. Samalla on todettu, ettei muuta kuin taloustietoa ole riittävän nopeasti ja ajantasaisesti saatavilla.

5. **Markkinoiden toimivuuden ja vuoropuhelun tukeminen.**
   Kansallisten palvelujen tulee vahvistaa markkinatuntemusta, ennakoivaa viestintää, markkinavuoropuheluja ja innovatiivisten ratkaisujen käyttöönottoa.

Toiminta ei saa johtaa liian yhdenmukaisiin ratkaisuihin tilanteissa, joissa alueiden palvelurakenteet, asiakastarpeet tai markkinat poikkeavat toisistaan.

3. Miten kansallinen kehittäminen ja tuki pitäisi järjestää tulevaisuudessa?

Keski-Suomen hyvinvointialue katsoo, että julkisten hankintojen kansallinen kehittämis- ja tukitoiminta tulee vakiinnuttaa osaksi valtion jatkuvaa perustoimintaa. Toiminnalle tulee määritellä selkeä lakisääteinen järjestämisvastuu ja pysyvä rahoitus. Määräaikainen hankerahoitus ei riitä turvaamaan toiminnan jatkuvuutta, osaamisen säilymistä eikä yhteisten tuotosten ylläpitoa.

Tätä tavoitetta toteuttaisi esimerkiksi *Julkisten hankintojen tuottavuuden ja vaikuttavuuden kansallinen ohjaaminen ja strateginen kehittäminen* -selvityksen skenaarion 6 mukainen viraston ja valtion erityistehtäväyhtiön yhdistelmämalli. Yhdellä valtion viranomaisella olisi toiminnan järjestämis-, koordinaatio- ja seurantavastuu. Operatiivinen toteutus järjestettäisiin yhteistyössä nykyisten toimijoiden kanssa niiden tehtävien ja osaamisen mukaisesti. Malli mahdollistaisi yhden asiointikanavan, nykyistä selkeämmät vastuut ja olemassa olevan osaamisen hyödyntämisen ilman uuden viraston perustamiseen liittyvää raskasta hallinnollista rakennetta.

Kansallisen ohjauksen tulee kohdistua yhteiseen tietopohjaan, yhteen toimivuuteen, neuvontaan, osaamisen kehittämiseen ja yhteisten työkalujen ylläpitoon. Ohjauksessa tulee samalla kunnioittaa hyvinvointialueiden itsehallintoa ja hankintayksiköiden vastuuta yksittäisten hankintojen toteuttamisesta.

4. Muuta lausuttavaa

Keski-Suomen hyvinvointialue korostaa, että julkisten hankintojen kehittämistä ei tule tarkastella erillisenä hallinnollisena toimintona, vaan osana julkisten palvelujen järjestämistä, talouden johtamista ja vaikuttavuuden parantamista. Hyvinvointialueilla hankinnoilla vaikutetaan suoraan palvelujen saatavuuteen, jatkuvuuteen, laatuun, turvallisuuteen, kustannuksiin ja alueellisten markkinoiden toimivuuteen.

Kansallisesti laadittavien tavoitteiden ja mittareiden tulee olla sellaisia, että ne voidaan kytkeä organisaatioiden talous-, toiminta- ja hankintasuunnitteluun. Pelkkä uusien oppaiden ja työkalujen tuottaminen ei riitä, vaan on varmistettava niiden käyttöönotto, ylläpito ja vaikutusten seuranta.

Jatkovalmistelussa tulee tehdä vaihtoehtojen taloudellinen ja toiminnallinen vaikutusarviointi. Arvioinnissa on tarkasteltava erityisesti:

- nykyisten toimintojen ja rahoituksen siirtämistä pysyvään rakenteeseen

- muutoksesta aiheutuvia perustamis- ja siirtymäkustannuksia
- julkisen sektorin eri toimijoille syntyviä hallinnollisia kustannuksia
- hyvinvointialueiden erityistarpeita
- yhteen toimivuutta kansallisen hankintatietovarannon ja muiden tietojärjestelmien kanssa

Keski-Suomen hyvinvointialue pitää tärkeänä, että nykyisen Hankinta-Suomi-ohjelman päättymiseen varaudutaan hyvissä ajoin. Päätös jatkomallista, vastuista, rahoituksesta ja tuotosten ylläpidosta tulee tehdä siten, ettei ohjelmakausien väliin synny katkosta. Siirtymävaiheessa on säilytettävä nykyiset verkostot, neuvontapalvelut, keskeiset työkalut ja hyvinvointialueiden yhteistyörakenteet.